



BÆREKRAFTIGE HISTORISKE BYER

- med kulturarven som utviklingsressurs



Sluttrapport fra Norges del av Interreg IIB-prosjektet
Sustainable Historic Towns: Urban Heritage as an Asset of Development





BÆREKRAFTIGE HISTORISKE BYER

– med kulturarven som utviklingsressurs

SAMMENDRAG

Som ledd i Østersjøsam arbeidet fikk Riksantikvaren initiert norsk deltakelse i prosjektet Sustainable Historic Towns, med støtte fra Interregfondet. To kommuner og tre forskningsinstitusjoner har vært partnere, se oversikten. Målet var å utvikle verktøy for bedre forvaltning av historisk verdifulle byområder, og å øke forståelsen for at disse verdiene også er ressurser for byutvikling. Startfasen i prosjektet var konsentrert om å bygge opp forslag til nye verktøy. Disse ble utarbeidet av forskergruppen, og skulle deretter prøves i konkret planarbeid i deltakerkommunene.

Pilotprosjektet i Røros har vært knyttet til arbeidet med kommunedelplaner, men ble etter hvert konsentrert om Øra i kanten av sentrumsområdet. Med ekstra støtte fra Husbanken ble tre lokale arkitektfirma trukket inn, og fikk opplæring i nye analyseverktøy som skulle brukes til å vurdere Øra. Resultatet ble en firetrinns prosess: Beskrive, tolke, verdivurdere og iverksette. Gjennom det internasjonale arbeidet ble analysen kalt DIVE (describe – interpret – valuate – enable). Dette navnet forteller også mye om arbeidsmåten: Å starte med dagens situasjon, dykke nedover i historien og beskrive den i tid og rom for så å komme tilbake til dagens situasjon med drøfting av betydningen av de ulike elementer i fortid og nåtid. Resultatet av disse beskrivelsene og tolkningene styrker grunnlaget for å vurdere verdier, sårbarhet for endring og dermed synliggjøre handlingsrom for utvikling. Rekonstruksjoner ved hjelp av enkel fotomanipulasjon skaper svært lesbare bilder av tidligere utviklingstrekk. Materialet om Øra viser områdets historie og forklarer betydningen på en måte som har skapt ny bevissthet selv hos administrasjonen som har arbeidet i årevis med Røros. Resultatene fra arbeidet på Røros er til dels fortløpende trukket inn i arbeidet med kommunedelplanen for Bergstaden. Kommunen vil også følge tilsvarende metodikk i arbeidet med å definere nye grenser for verdensarvområdet.

I Mosjøen var samarbeidet med kommunen knyttet til ny kommunedelplan for sentrum. Forskergruppen leverte en rapport med historisk bakgrunnsmateriale, og innspill om verdifulle områder og sårbarhet i bybildet. Deretter satte kommunen og Riksantikvaren i gang samarbeid om å formulere innspill til planprosessen. Arbeidet utnyttet deler av DIVE-analysen slik det så ut i en tidlig versjon. Innspillene ble til slutt formulert i et notat som ble behandlet i kommunens planutvalg. Her fikk mange av prosjektets anbefalinger støtte, og ble vedtatt som føringer for kommunedelplanen. Eksempler er oppmerksomhet på kvartalsstrukturen, byggelinjene og bygningstypene som gir bybildet et helhetspreg og samtidig definerer et betydelig handlingsrom for å utvikle funksjonelle bygninger for dagens behov. Næringsrepresentanter har reagert positivt på vurderingen av bymiljøets verdi, og ser det som en attraksjon og styrke for Mosjøen i konkurranse med andre byer i regionen.

Gjennom oppsummeringen av arbeidet i to arbeidsseminar har vi fått fram konklusjoner og anbefalinger som kan bidra til bedre forvaltning av verdifulle byområder. Den viktigste nyvinningen fra norsk side er analyseverktøyet DIVE. I tillegg har vi høstet verdifulle erfaringer som er formulert i denne rapporten, og som inngår i prosjektets engelskspråklige hovedrapport.



Mosjøen

Bakgrunn og mål for prosjektet

Østersjø-regionen

På 1990-tallet ble det etablert nye samarbeidsfora mellom landene i Østersjø-regionen, inkludert Norge som del av Norden. Kulturminner ble utpekt til et av satsingsområdene, og etter hvert ble fire tematiske arbeidsgrupper opprettet. En av dem, etablert i 2000, har temaet "Sustainable Historic Towns". Gruppen ledes av Finland.

De første to årene ble brukt til å utveksle en del erfaringer og få bedre forståelse av situasjonen i ulike land. En oppsummering finnes i rapporten *Baltic Sea Region Co-operation on Sustainable Urban heritage Management (TemaNord 2003:565)*. Med basis i denne kunnskapen besluttet gruppen å søke om å få i gang et mer konkret prosjekt for å utvikle bedre standarder og praksis i forvaltningen av historisk verdifulle byområder. Prosjektets navn og tema ble "Sustainable Historic Towns – urban heritage as an asset for development" (SuHiTo). Hovedmålet for prosjektet er å integrere kulturhistoriske verdier i arbeidet med bærekraftig utvikling og i policy for byer og tettsteder.

Prosjektet ble innvilget støtte fra EUs Interreg IIIB-program for Østersjø-regionen, med en total budsjett-ramme på 1 million Euro, derav halvparten fra EU. Det norske bidraget til egenfinansieringen er på 200 000 Euro. Prosjektperioden ble januar 2003 til januar 2006. Hele prosjektet er beskrevet i hoved-rapporten, utgitt på engelsk av Museiverket (National Board of Antiquities) i Finland. Den foreliggende rapporten omtaler den norske delen av prosjektet.

Norsk sammenheng

Kulturminnevern som fenomen startet som en bevegelse for å sikre enkelte nasjonale monument. De siste 30-40 år har virkeområdet blitt kraftig utvidet, både i internasjonal og norsk sammenheng. Dette er fulgt opp i regelverk og praksis, og i dag vernes ofte større sammenhengende miljø. Norske kommuner har brukt reguleringsplaner som verneinstrument til dette formålet i snart 30 år, og mange områder er vernet. Erfaringsdata tyder på at det vanskeligste ofte er å følge opp planenes intensjoner i praksis.

Kulturminneforvaltningen har i stor grad bygget videre på fagtradisjoner innen bygningsvern. Dreiningen mot å være en mer allmenn aktør og premissgiver i utviklingen av byer og tettsteder krever en fagforståelse som tar inn helhetsperspektivet i slike prosesser. Vårt mål i

prosjektet har vært å utvikle verktøy som nettopp kunne fungere praktisk i stedsutvikling og bidra til økt forståelse av hva kulturhistorien kan bety for utviklingen. Vi mener nøkkelen til bedre forvaltning ligger i dialogen mellom aktørene, og de holdningene som kan skapes gjennom den. Fra kulturminneforvaltningens side har vi sett behov for å styrke både forvaltningens egen forståelse av bysammenhenger, og vår formidling av denne forståelsen i dialogen med de andre interessegruppene.

Et viktig mål var å utvikle kunnskap basert på de utfordringer og situasjoner norske kommuner faktisk står overfor. Godt samarbeid med kommuner var derfor nødvendig. Røros og Vefsn ble valgt fordi de var i ferd med å starte planprosesser der vurdering av historiske kvaliteter var en del av oppgavene.

Riksantikvaren har vært nasjonal koordinator i Norge, men resultatene hadde aldri kommet uten bidragene fra Røros og Vefsn kommuner, SINTEF, NTNU og NIKU samt arkitektene Berg og Østvang, hf Arkitekter og landskapsarkitektene Feste Tynset AS. Den økonomiske støtten fra Interreg IIIB og fra Husbanken gjorde innsatsen mulig. Prosjektets internasjonale nettverk har gitt verdifull utveksling av kunnskap, ikke minst knyttet til arbeidet i pilotbyene Ystad og Forssa.

Våre hovedmålgrupper er planleggere, arkitekter, antikvarer og andre profesjoner som arbeider med historisk interessante bymiljø, enten de er offentlig ansatte eller private konsulenter. Vi håper samtidig at også andre profesjoner og politiske aktører kan ha utbytte av våre erfaringer og anbefalinger.



Røros

Kulturhistorisk steds- og landskapsanalyse

- modell for en arbeidsprosess

Forstudier

På oppdrag fra Riksantikvaren leverte SINTEF Bygg og miljø, NTNUs fakultet for arkitektur og billedkunst og Norsk Institutt for kulturminneforskning (NIKU), i februar 2003 en forstudie til SuHiTo-prosjektet. Rapporten drøfter spesielt kulturmiljøets sårbarhet, tålegrenser og handlingsrom i by- og stedsutviklingen, problemstillinger som ofte er undervurdert eller fraværende i stedsanalyser og planlegging. Riksantikvaren tror at et sterkere grep på temaene sårbarhet, tålegrense og handlingsrom vil kunne øke bevisstheten omkring bylandskapets og kulturmiljøets kvaliteter og muligheter i by- og stedsutviklingen, samt føre til bedre og mer opplyste diskusjoner, gjennomslutning argumentasjon og planlegging.

Forstudien trekker opp noen rammer for utvikling av en kulturmiljøanalyse som ivaretar de ovennevnte hensynene, med utgangspunkt i en tid-rom modell, for kartlegging, beskrivelse, vurdering og anbefaling. Det foreslåtte rammeverket ble brukt som utgangspunkt for aktiviteter i begge de norske pilotbyene, Mosjøen og Røros, og prosjektets forskningspartnere rapporterte fra arbeidet på en SuHiTo-konferanse i Vilnius i april 2004.

Rammeverket og modellen ble drøftet både blant prosjektpartnerne og med referansegruppen. Da arbeidet skulle dreies mot hovedvekt på praktisk utprøving i samarbeid med kommunene, var konklusjonen at modellen fortsatt virket uferdig. Den innledende systematikken med oversikt i tid og rom ble positivt mottatt, mens det var kritiske kommentarer til blant annet vektingen av verdier og forslaget om tallfesting av verdier. Generelt ble det påpekt at prosjektet måtte få fram mulighetsperspektivet, ikke bare risikoaspekter. Utfordringen ble nå å videreutvikle det foreløpige produktet og samtidig drive praktisk planarbeid. Resultatene av dette presenteres gjennom analyseproduktene fra Røros og Mosjøen, og som en generell prosessveiledning.

DIVE-analysen – kort beskrivelse

DIVE-analysen representerer en kontekstuell, kritisk og kreativ tilnærming til integrert planlegging og kulturminneforvaltning i byer og steder. Analysen ser på stedet og landskapet som resultater av fysiske og samfunnsmessige utviklingsprosesser – som kan forstås ved å dykke ned i historien og underveis kartlegge og belyse de historiske forholdene og veivalgene som har ledet fram til vår tids situasjon og miljø. Videre drøftes i analysen hvilke historiske kvaliteter og identitetsbærende trekk som bør bevares, styrkes eller videreutvikles, samt handlingsrom og rammer for aktivisering av kulturarven i plansammenheng.

Analysen er metodisk ”åpen”, og dermed fleksibel i forhold til alternative faglige og tverrfaglige tilnærminger, arbeidsopplegg og ressursmessige rammer. De forskjellige ”redskapene” i analysen er generelt utformet og kan anvendes både enkeltvis eller samlet i ulike analyse- og plansituasjoner. Arbeidet gjennomføres i fire trinn. De tre første utgjør selve analysen, mens i siste trinn er analysens konklusjoner omsatt til råd og anbefalinger. Se vedlagte løsblad for en mer utfyllende presentasjon av DIVE.

TRINN 1 – Statuskartlegging og -beskrivelse av studieområdets utvikling

I første trinn samles og systematiseres opplysninger om studieområdet. Utgangspunktet er dagens situasjon, hvor sporene i landskapet og fortellingene knyttet til området brukes som historiske ledetråder, som fører oss tilbake til stedets røtter – i og utenfor studieområdet. En ”kulturhistorisk matrise” brukes som systematiseringsredskap for å gi oversikt over utviklingens innhold og sammenhenger i tid og rom. Informasjonen fra dykket brukes til å velge ut og utvikle historiske tidsbilder (representasjoner) som kunnskapsgrunnlag og utgangspunkt for vurdering av områdets historiske kontekster og betydninger over tid, verdier og endringskapasitet.

TRINN 2 – Tolking av studieområdets historie og betydning

Informasjonsinnhenting og tidsbildene fra første trinn viser stedet først og fremst som en fysisk utviklingsprosess. I andre trinn er det studieområdets historiske kontekster og samfunnsmessige betydninger opp gjennom historien som står sentralt. Kritisk drøfting av kunnskapsunderlag og tidsbilder gir grunnlag for å prioritere mellom egenskaper og karaktertrekk og ta stilling til kriteriene for verdivurdering. I kartleggingen av studieområdets "betydningshistorie" brukes strukturen i den kulturhistoriske matrisen for å tydeliggjøre sammenhenger mellom studieområdets tidligere samfunnsmessige betydninger og mulige veivalg i framtida.

TRINN 3 – Vurdering av verdi og endringskapasitet

I trinn 3 utdypes og argumenteres det for hvorfor noen historiske elementer har spesiell verdi og i forlengelsen elementenes sårbarhet og tålegrenser i forhold til ulike veivalg i framtida, dvs. endringskapasitet i forhold til endringsscenarier. Verdivurderingene bygger både på studieområdets historiske innhold, betydningshistorie og vår tids miljømål og prioriteringer. Sårbarhets- og tålegrensevurderingene belyser forholdet mellom kulturarvens tillagte verdier og potensialene for verditap (betydnings-/meningstap) som følge av ulike utviklingsalternativ, og målene og prioriteringene for utvikling og forvaltning av kulturmiljøet.

TRINN 4 – Planinnspill og iverksetting

I det fjerde og siste trinnet oppsummeres resultatene av analysen og handlingsrommet for kulturmiljøet, som positiv utviklingsressurs og premiss i stedsutviklingen, konkretiseres. Rådene og anbefalingene som presenteres mht. ivaretagelse av kulturmiljøverdiene bør være en kommentar til føringene i kommunens planprogram og eventuelle konkrete utviklingsalternativ. I tillegg til å utgjøre et forståelig og gjennomiktig faglig kunnskapsunderlag bør analysen også løfte kulturmiljøet opp på et "visjonært", proaktivt og kreativt nivå, som grunnlag for videre diskusjon og bearbeidelse i planprosessen.



PILOTPROSJEKT RØROS

Kort om historie og bakgrunn

I 1644 fant Hans Aasen kobbermalm på Rørosvidda. Funnet ble starten på kobberverket, og den første smeltehytta ble bygget ved Hitterelva. I tiårene som fulgte vokste Røros til et lite samfunn basert på gruvedrift, landbruk og handel. Bergstaden fikk sin byplan etter datidas prinsipper – kvartaler gruppert langs to hovedgater med trange veiter på tvers av disse. Krig og brann ødela byen flere ganger, gjenoppbyggingen fulgte de gamle strukturene. Selv om de bygningene vi ser i sentrum hovedsakelig er fra 1800-tallet, er byen fortsatt preget av utbyggingsmønstre fra 16- og 1700-tallet.

Da kobberverket ble nedlagt i 1977 hadde Røros kommune vel 5000 innbyggere. Folketallet har vært noenlunde stabilt, i dag er det 5300, derav bor 2/3 i selve Bergstaden. Næringsgrunnlaget er industri, turisme, handel og jordbruk. Røros ble tatt inn på UNESCOs verdensarvliste i 1980.

Lokale utfordringer

Endringene i varehandelen legger press på det gamle bymiljøet. De to gamle hovedgatene Kirkegata og Bergmannsgata er sterkt preget av brukskunst og annen service mest rettet mot turister. Noen av disse virksomhetene har problemer med å tilpasse seg rammen den gamle trehusbebyggelsen gir. De tradisjonelle dagligvarebutikkene og annen service som primært betjener fastboende har stort sett samlet seg i kanten av sentrum, mange av dem i sentret til COOP/Samvirkelaget. Bilbasert handel gror opp utenfor sentrum, og planer om nye kjøpesentra ligger som en mulig trussel.

Som verdensarvby står Røros overfor spesielle utfordringer i sin planlegging og kulturminneforvaltning. I dag er den historiske bykjernen (trehusbyen) regulert til spesialområde bevaring og regnes som avgrensingen av verdensarven. I tillegg er mange enkeltbygninger fredet etter kulturminneloven. Jordbrukslandskapet som omgir byen på tre sider i byens randsoner var fram til midten av 1900-tallet en

viktig ressurs for byens befolkning og er et betydelig historiefortellende element i dagens bylandskap.

Arealene i randsonen har et svakt legalt vern og er flere steder under sterkt press fra utbyggingshold. Samtidig er det i gang en prosess der hensikten er å nydefinere og revidere verdensarvens avgrensing, hvor Bergstadens næringsstruktur med byjordbruket i sterkere grad inngår. Det pågående kommunedelplanarbeidet for sentrum og randsonen har som målsetting å ivareta både verne- og utviklingsbehovene gjennom mest mulig integrert planlegging og kulturminneforvaltning. Det har aktualisert behovet for et analyse- og planverktøy for forvaltning av Røros som historisk by og kulturarven som ressurs i byutviklingen. SuHiTo tar utgangspunkt i disse problemstillingene og i et felles ønske fra Røros kommune og Riksantikvaren om samarbeid.

Fra oversiktsnivå til Øra-prosjektet

SuHiTo-aktivitetene på Røros ble gjennomført i to omganger. I den første (prosjektets milepæler 1-3) diskuterte forskningspartene ideer og begreper og testet dem på randsonen i sin helhet, på et overordnet og teoretisk nivå. Fra og med andre halvår 2004 (4. milepæl) ble arbeidet videreført gjennom et nytt prosjekt, igangsatt av Røros kommune i samarbeid med lokale arkitekter, Riksantikvaren og Statens Husbank, sistnevnte også som økonomisk hovedbidragsyter. Det nye prosjektet hadde som målsetting å utvikle et grunnlag for byutvikling på Øra, som ledd i kommunens arbeid med ny kommunedelplan for sentrum og randsonen.

Arbeidet gjennomføres i to faser. I første fase har en prosjektgruppe bestående av kommune og lokale arkitekter, under ledelse av Riksantikvaren, gjennomført en kulturhistorisk steds- og landskapsanalyse. Gjennom analyseprosessen har de bidratt til utviklingen av analyseverktøyet. I andre fase skal samme prosjektgruppe bruke resultatene av analysen som grunnlag for utvikling av et planforslag, basert på kommunens planprogram og Husbankens krav om

universell tilrettelegging, miljøvennlig planlegging og god byggeskikk.

Øraprojektet har så langt fungert som et laboratorium med analysemodellen DIVE som foreløpig resultat. Modellen ble presentert på 2nd Heritage Forum i Helsinki i juni 2005. Analyserapporten vil være tilgjengelig på kommunens og Riksantikvarens nettsider. DIVE-analysen er tatt i bruk i forbindelse med det pågående arbeidet med ny avgrensning av verdensarvbyen Røros.

Prosjektområdet

Øra-området ligger i byens randsone, rett sør for byens historiske sentrum, og innenfor den nye komunedelplanens areal. Området er ikke spesielt komplisert, men preges av en til dels tilfeldig og ukontrollert utvikling. Kulturhistorisk er området utydelig og derfor godt egnet som laboratorium for utprøving av en kulturhistorisk steds- og landskapsanalyse. Et lite hjørne av det definerte verdensarvområdet ligger innenfor prosjektområdet.

Mål for Øra-prosjektet (definert av Røros kommune og Husbanken)

Gjennom prosjektet styrke den lokale forvaltningen og utviklingen av Røros – bygd på klare kvalitetskrav.

Delmål er:

- Øra skal bli del av verdensarven Røros, og med dette ligge på "innsida", og ikke på "baksida" av byen.
- Trafikkløsningene skal være gode og sikre for alle brukere.
- Det skal legges til rette for at Øra skal bli et attraktivt og framtidsetta boligområde.
- Prosjektet skal legge til rette for en bred prosess og deltakelse.
- Prosjektet skal gi de involverte aktørene økt forståelse og økt kompetanse (innenfor temaene Kulturhistorisk stedsanalyse, Universell utforming og Miljøvennlig planlegging)

Program for analysearbeidet

Programmet for analysen var delvis gitt som følge av målene, delvis var det et resultat av diskusjoner ved prosjektets oppstart. Analysebehovet omfattet:

- Tematisk: bylandskapet (natur og kultur), byens utvikling (bebyggelsen) og infrastruktur gjennom området.
- Studieområdets historiske lesbarhet, integritet og autentisitet.
- Viktige fortellinger, romlige og fysiske karaktertrekk.

- Studieområdets historiske og nåværende betydning som del av Bergstaden og verdensarven.
- Bylandskapetets og kulturarvens kvaliteter og verdier.
- Bylandskapetets og kulturarvens sårbarhet og endringskapasitet.
- Potensialet for vern og utvikling.
- Kort- og langsiktige anbefalinger vedrørende arealbruk, utvikling og forvaltning.

Evaluerings

Erfaringene fra Øra-prosjektet gir alene ikke tilstrekkelig grunnlag for vurdering av DIVE-analysens sterke og svake sider. På grunn av prosjektets utprøvende natur har det ikke vært mulig å undersøke verktøyets potensial eller begrepene som anvendes fullt ut. Analysen må derfor ses som et førstegenerasjonsverktøy, som må prøves ut i mer komplekse situasjoner før det finner sin endelige form. Øra-prosjektet har vært en nyttig læringsprosess for deltakerne i analyseprosessen. Videreføring av diskusjonene om analysens ulike tilnærminger vil være en viktig del av oppfølgingsarbeidet.

Forberedelse av analysearbeidet på Øra

Ved oppstart ble det laget en sjekkliste og plan for analyseprosessen, for å sikre hovedlinjene i arbeidet. Analysekonseptet var på det tidspunktet tredelt, men underveis ble trinn 2 delt, for å understreke ulikhetene mellom begrepene *betydning* og *verdi*. Arbeidet ble ellers tilpasset mulighetene og begrensningene som oppsto under arbeidets gang, spesielt mht. ambisjoner under pkt. 5 i sjekklisten: medvirkning. Prosjektgruppa på sju personer foretok selv alle vurderingene. Resultater og tentative konklusjoner ble lagt fram på et folkemøte mot slutten av analyseprosessen, som varte fra desember 2004 til april 2005. Prosjektgruppa arbeidet imidlertid videre med begrepsutvikling og vurderinger fram til juni-05. Fredrik Prøsch har hatt ansvaret for rapportutarbeidelse i samarbeid med Dag Reinart. Gjennom arbeidet med rapporten er det utviklet en mal for presentasjon av DIVE-analysen.

Utdrag fra analyse materialet

Tidlig i analyseprosessen bestemte prosjektgruppa at resultatene skulle formidles mest mulig visuelt, heller enn gjennom lange skriftlige utlegninger. Den endelige rapporten, som er på rundt 20 A3-sider, gir leseren en rask innføring i studieområdets historiske betydning, verdier, endringskapasitet og i resonnementene bak konklusjoner og anbefalinger.

Noe av bakgrunnsinformasjonen er samlet i vedlegg til rapporten, resten oppbevares hos kommunen for framtidig bruk. Rapporten følger DIVE-analysens struktur. I presentasjonen som følger har det vært nødvendig å gjøre en del endringer for å få fram lesbarheten. Selve rapporten vil bli lagt ut på kommunens og Riksantikvarens hjemmesider.



Prosjektområdet sør for Røros sentrum

RØROS KOMMUNE - STEDSANALYSE ØRA			
Analysefase	Trinn 1 Systematisering av kunnskap og informasjon	Trinn 2 Vurdering av kunnskap og informasjon	Trinn 3 Aktivering av kunnskap og informasjon
Sjekkliste			
1. Utgangspunktet og formålet med arbeidet.	Analysen er ledd i planutviklingen på Øra og skal: - Skape forståelse for områdets forutsetninger, kvaliteter og muligheter - Belyse kulturarven og kulturmiljøet som ressurs i byutviklingen - Bidra til videreutvikling av analyseredskapet <i>kulturhistorisk stedsanalyse</i>		
2. Rammer og forutsetninger for gjennomføringen.	Avgrensning av plan- og analyseområder		
	<i>Plan- og analyseområdene er avgrenset på økonomisk kartverk 1:5000. Økonomiske rammer: 150.000 + like mye i egeninnsats.</i>		
	<i>Tidsramme: November 2004 – februar 2005</i>		
	November 2004	Januar 2005	Februar 2005
3. Analysens innhold og fokus.	Kulturhistorisk utvikling, egenart og muligheter		
	Fokus på stedsforståelse gjennom systematisering av informasjon om områdets historiske, fysiske og funksjonelle utvikling.	Fokus på kulturarvens betydning/verdi og handlingsrommet i forhold til lokale og nasjonale strategier og miljømål.	Fokus på områdets utviklingspotensiale i relasjon til andre stedsutviklingstema.
	Naturgrunnlag og klimatiske forhold og forutsetninger		
4. Metoder og innfallsvinkler i arbeidet.	Analysen av områdets kulturhistoriske innhold og forutsetninger skal gjennomføres etter prinsippene i det som kalles <i>Kulturhistorisk stedsanalyse</i> .		
5. Krav til medvirkning i ulike faser av analyseprosessen.	Utvikling av kunnskapsunderlaget utføres av analyseteamet.	Analyseteamet vurderer kulturmiljøets betydning/verdi. Vurderingene testes ut og "kvalitetssikres" av representativt sammensatt forum av fagpersoner og berørte parter.	Stedsanalysens resultater legges fram i åpent forum, evt. som ledd i en SWOT-analyse.
6. Formidling under og etter prosessen.	Avklares innen oppstart.		Avklares i løpet av trinn 1 og 2.
7. Bruk av analysen.	Grunnlag for utarbeidelse av kommunedelplan og detaljplaner.		









Trinn 1 – Statuskartlegging og -beskrivelse

I analysens første trinn ble det bygget opp et kunnskapsgrunnlag for bruk i resten av arbeidsprosessen. Kunnskapsinnhenting tok utgangspunkt i studieområdet og omgivelsenes historiske lesbarhet, dvs. i hva dagens bylandskapet forteller om sin egen historiske utvikling og hvilke synlige spor som kan brukes som ledetråder bakover i tid.

Analysens historiske tid-rom matrise bidro til å sette i gang en kritisk og kreativ arbeidsprosess, i første omgang knyttet til valg av tematiske, periodiske og nivåmessige oppdelinger i forhold til kunnskapsbehovet og oppgaven. Det ble gjort flere prøver på systematisering av historisk stedsinformasjon i løpet av

arbeidsprosessen, og ut fra erfaringene konkludert med at matrisen er nyttig for å strukturere diskusjoner og holde fokus på rett sted og rett nivå. Matrisens nytte som arbeidsredskap øker trolig proporsjonalt med studieområdets størrelse og kompleksitet, både som arbeidsredskap og formidlingsform. På Øra er matrisen brukt i hovedsak som et arbeidsredskap. Matrisens muligheter som internettbasert kunnskapsarkiv og formidlingskanal ble vurdert som interessant, men denne funksjonen er foreløpig ikke en operativ del av analysen. Som online-arkiv vil rutene i matrisen fungere som lenker til informasjon om studieområdet og prosjektet. SINTEF/NTNU utviklet i samarbeid med firmaet Programbyggerne AS i 2004 en prototyp som viste noen av mulighetene.

HISTORISK MATRISE (TIDSVINDU)

Perspektiv og dimensjon: Tid og tema	Perspektiv og dimensjon: Romlig-fysiske sammenhenger			
Tema: Utvikling av Øragata med bebyggelse	Makronivå Analyseområdets landskapsmessige og geografiske kontekst	Oversiktsnivå Analyseområdets hovedorganisering, -strukturer og -trekk	Lokalt nivå Analyseområdets indre organisering, strukturer, bebyggelse	Detaljnivå Analyseområdets enkelteierdommer, bygninger, objekter
Tidsvinduer 1977 – 2005 Øragatas utvikling i perioden				
1937 – 1977				
Tidsvinduer 1900 – 1937 Øragatas utvikling i perioden				
1800 - 1900				
Eksempel på organisering av informasjon om analyseområdets utviklingshistorie ved hjelp av visuelle representasjoner eller tidsvinduer (fotografier, kart, illustrasjoner osv.). Matrisen kan brukes som et generelt grunnlag for diskusjon og/eller for å systematisk kartlegge enkeltelementer og tema. Matrisen kan også fungere som et online arkiv, der vinduene er klikkbare og leder til supplerende opplysninger.				

I analyserapporten gjenfortelles Øra-området historie ved hjelp av nykonstruerte historiske kart, fotorealistiske visualiseringer, kart som viser de ulike historiske periodenes lesbarhet i dagens landskap og fotografier, alle ledsaget av korte, forklarende tekster. Hver periode presenteres over to A3 sider.

Nedenfor vises de tre hovedtypene representasjoner som ble utarbeidet: Nykonstruerte historiske kart, fotorealistiske visualiseringer og kart som viser historisk lesbarhet. I tillegg ble historiske kart og fotografier brukt som grunnlagsdokumentasjon.

Landskapets og stedets utvikling

2005



1977



1937



1900



1800



Historiske kart

Nykonstruert kartserie som viser landskapets, bebyggelsens og infrastrukturens utvikling fra 1700-tallet og fram til dagens situasjon. Kartene er del av dobbeltsidige oppslag i A3 format sammen med kart, bilder og tekster.

Landskapets og stedets utvikling

2005



1977



1937



1900



1800



Fotorealistisk visualisering

Bildeserie som supplerer de historiske kartene og viser landskapets, bebyggelsens og infrastrukturens utvikling gjennom to hundre år. Prosjektområdet ligger i midten av bildet.

Utgangspunkt er et flyfoto fra 2004 som er bearbejdet ved hjelp av Adobe Photoshop.

Studieområdets historiske lesbarhet



1977
– 2005



1937
– 1977



1900
– 1937



1800
– 1900



1700
– 1800

Visualisering av historisk lesbarhet

Kartserie som viser hvilke historiske spor og utviklingstrekk fra den enkelte tidsperiode som er lesbare i dagens landskap. Underlaget er dagens kart, mens de lesbare endringene og sporene fra hver enkelt tidsperiode er angitt med farger og streksymboler.

Trinn 2 – Tolking og drøfting av historisk betydning

I analysens første trinn ble elementene i prosjektområdet identifisert, registrert og beskrevet og det ble laget kart- og bildeserier som viser landskapsutviklingen og lesbarheten i dag.

I andre trinn ble kontekstene som kartene og bildene refererer til tolket (diskutert) og vurdert, som grunnlag for å forstå prosjektområdets samfunnsmessige betydning opp gjennom historien (som med dagens perspektiv

kalles *historisk betydning*). Det førte til refleksjoner omkring betydningen veiene, de åpne områdene (som er restene av grusøra og jordbrukslandskapet), landskaps-trekk osv. i dagens situasjon og hvilke egenskaper og karaktertrekk som er viktige verdikriterier.

I analyserapporten presenteres enkle betydningshistoriske studier av landskapet og Øragata med bebyggelse. Studiene beskriver endringer i samfunnsmessig betydning på nivåene i den historiske matrisen.

Underlag for tolking og refleksjon

Nykonstruerte historiske kart



Fotorealistiske visualiseringer











Studier av historisk lesbarhet



Andre "bilder" fra studieområdet



Betydningshistorisk oversikt: Øragata med bebyggelse






Øragata i forhold til landskap og omgivelser	Øragata som del av byens hovedorganisering	Øragata som del av byens sekundære organisering	Øragatas enkeltelementer
<p>1944 – 2005: Jernbanetraseen til Røros var opprinnelig et sidespor. Etter at omleggingen av jernbanen og riksvegen var fullført i 1944, ble Øragata avskåret og blokkert i begge ender. En gangforbindelse mot Bergstaden krysset i plan med jernbanen. Denne forbindelsen ble senere stengt.</p>			
<p>Barrierer førte til at Øragata og bebyggelsen langs gata endret karakter. Den tidligere bydelen ble en løsrevet enklave.</p>  <p>Flyfoto 2004</p>	<p>Øragata og bydelen på Øra fikk dårligere tilgjengelighet og dermed redusert betydning.</p>  <p>Flyfoto 2004</p>	<p>Barrieredannelsen tappet bydelen for byfunksjoner.</p> <p>Fortetting med bolighus i enkelte gårder reduserte lesbarheten av gårdenes opprinnelige funksjon og betydning.</p>  <p>Flyfoto ca. 1950</p>	<p>Deler av bebyggelsen langs Øragata fikk en utydelig status og funksjon. Tidligere uthus ble stående ubrukt. Enkelte nye bygninger ble satt opp med liten forankring i lokal byggeskikk.</p>  <p>Foto 2005</p>
<p>1800-1944: Verkets transportbehov gjennom Hådalen og mot Femunden og Tufsingdalen var avhengig av vintertransport inntil brua i Gjøsvika ble bygget i 1820 og Øragata ble anlagt. Dette ga muligheter for en byvekst utover Øra. Verket stilte tomter langs Øragata til fri disposisjon for byens innbyggere. Denne ordningen varte fram til 1930-tallet.</p>			
<p>Gatas rette forløp gjennom landskapet gjenspeilte gatas status som hovedinnsfartsåre til Bergstaden.</p>  <p>Manipulert foto</p>	<p>Øragata var direkte knyttet til byens øvrige gatenett. Området ble vurdert som framtidig byutviklingsområde.</p>  <p>Flyfoto 1937</p>	<p>Bebyggelsen langs Øragata (inkl. nåværende Stigers vei) var del av byens bolig- og næringsmiljø. Organiseringen av bygninger innenfor hver gårdsenhet var i nedre del av gata noe friere enn det som var vanlig "oppi gata".</p>  <p>Foto ca. 1925</p>	<p>Husrekka langs gata besto av hovedbygninger (våningshus), men hadde innslag av uthus. Dette var redskapshus, vognskjæle, etc. Dette kan henge sammen med at tomtene var lett tilgjengelige og at verket stilte grunn til fri disposisjon.</p>  <p>Foto ca. 1940</p>

Trinn 3 – Vurderinger av verdi og endringskapasitet

Verdivurderingene tok utgangspunkt i studiene av områdets historiske utvikling, betydning og lesbarhet i dagens landskap. Verdivurderingene omfattet også spørsmålene om kulturmiljøets tilstand, både synlighet, tydelighet, autentisitet og integritet – og forholdet til prioriterte mål for vern og forvaltning av kulturmiljøet. Studiene av kulturmiljøets sårbarhet og tålegrenser,

dvs. kapasitet for endring, tok utgangspunkt i egenkapene som er sentrale for forståelse og opplevelse, dvs. det som gir bylandskapet og studieområdet kulturhistorisk verdi ut fra dagens vurderinger.

Analyserapportene viser eksempler på hvordan det kan bygges opp enkle resonnementer som knytter sammen kulturmiljøets verdi, sårbarhet og tålegrenser.

Landskapet		
Verdivurdering	Sårbarhet	Tålegrenser
<p>Øra er ei grusør skapt av elvene. Etter krigen er den planert ut og brukt som fotballbane fram til i dag.</p> <p>En sammenhengende esker som strekker seg mellom Kvitsanden og Femunden etterlater spor i planområdet.</p> <p>Kulturhistorisk har ikke grusøra stor verdi. Den har først og fremst verdi som del av et større åpent område som gjør at det historiske (by)landskapet blir lesbart.</p> <p>Eskeren har stor verdi som landskapselement.</p>  <p>Studieområdet fra nordvest. De åpne områdene med eskeren i midten.</p>	<p>Landskapenes sårbarhet er hovedsakelig knyttet til en utvikling som reduserer åpenheten og dermed landskapets historiske lesbarhet.</p>  <p>Kartutsnittet viser planområdets ulike landskap slik de fremstår i dag.</p> <p>Gult = området hvor det tidligere jordbrukslandskapet kan leses i landskapets åpenhet Grå = grusøra Brunt = eskeren som krysser området</p>	 <p>Ingen utbygging i det åpne området (det gule feltet på kartet). Den historiske lesbarheten forblir intakt.</p>  <p>Begrenset utbygging i ytterkanten (sørenden) svekker områdets åpenhet og historiske lesbarhet.</p>  <p>Lav bebyggelse på grusøra ivaretar områdets åpne karakter og lesbarhet som tidligere jordbruksareal.</p> <p>Bildene er tatt fra slagghaugen i byens sentrum.</p>

Øragata med bebyggelse

Verdivurdering

Øragata med bebyggelse har historisk vært knyttet til Bergstaden. Den kulturhistoriske verdien gjelder først og fremst gata som del av byens hovedorganisering.



Øragatas opprinnelige struktur før jernbane og riksveg skapte en barriere.

En reetablering på tvers av de brutte forbindelsene, først og fremst mot sentrum, kan gi gate og gatebebyggelse tilbake noe av den tidligere betydning og status og dermed øke gatas verdi som bevart bystruktur.



Etter barrieredannelsen i nord og sør fremstår Øragata i dag som isolert byfragment og atkomstveg.

Sårbarhet



Som historisk gatestruktur på Røros er Øragata sårbar for tiltak som forsterker barrieren mot Bergstaden, dvs. endringer i gatas endepunkter, så som gjenbygging, gjengroing osv.



Som lokal atkomstveg er Øragata del av byens sekundære organisering. Den kulturhistoriske verdien (gata som bystruktur) er allerede redusert. Dette gjør gata mindre sårbar for endringer.

Tålegrenser



Ny bebyggelse langs Øragatas sørlige del er forenlig med gatas historiske karakter og innenfor tålegrensene for endring.



Ny bebyggelse i gatefond mot sør bryter den historiske siktlinjen og overtrer tålegrensen for endring.



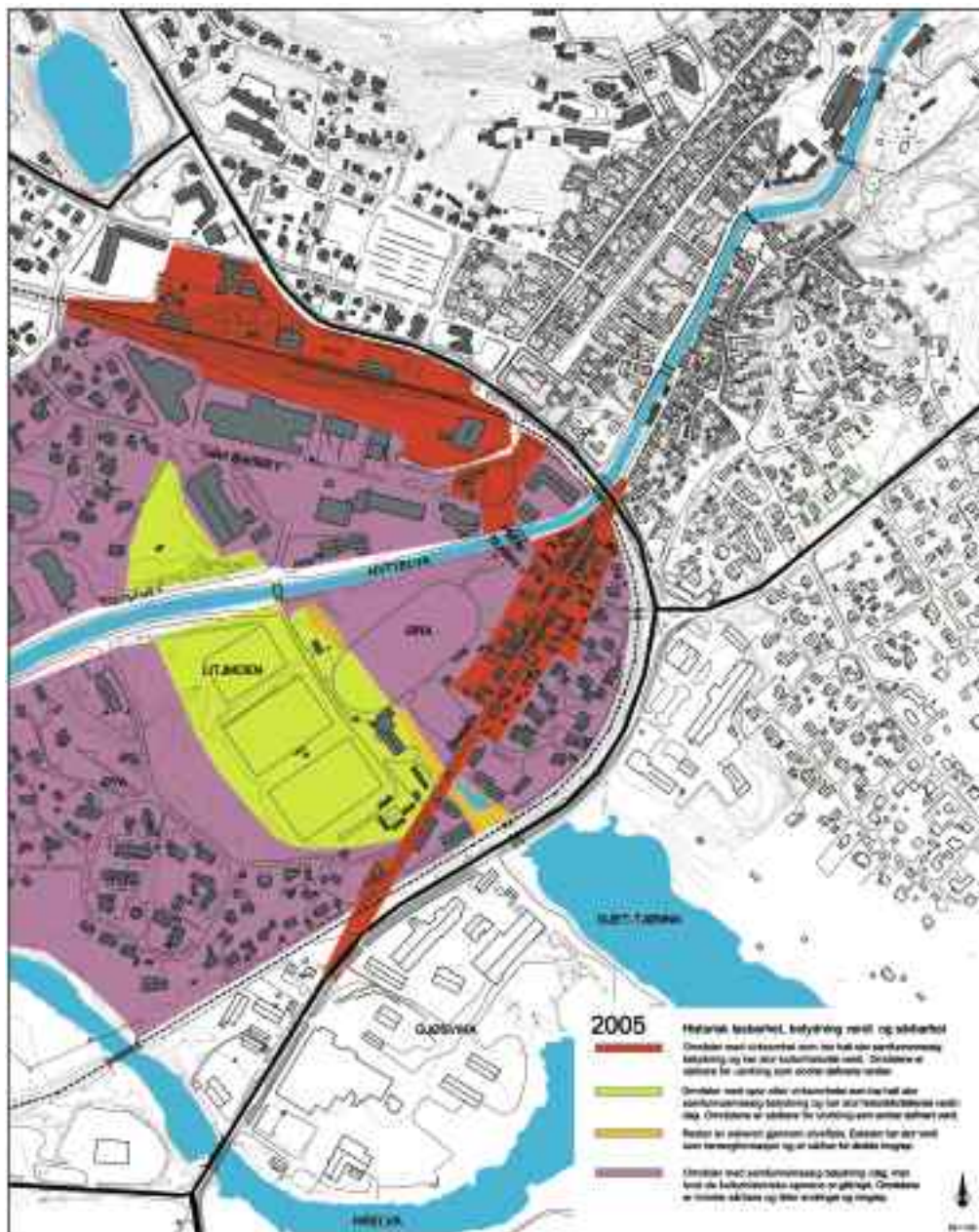
Forsterkning av barrieren i nord ødelegger den historiske siktlinjen og lesbarheten og går ut over gatas tålegrenser.

Trinn 4 - Planinnspill og iverksetting

I analysens siste trinn ble det arbeidet med konkretisering av handlingsrommet for ivaretagelse og utvikling av landskapet og kulturmiljøet i studieområdet. Et sumkart oppsummerer vurderingene som er

gjort underveis mht. historisk betydning, verdi, sårbarhet og tålegrense. Sammen med korte gjennomganger av handlingsrommet for ulike tema danner det et kunnskaps- og diskusjonsunderlag for planleggingen.

Oppsummering: historisk betydning, verdi, sårbarhet og tålegrenser



Kart som oppsummerer vurderinger som er gjort i løpet av analysen.

Rødt: Områder med virksomheter som har hatt stor samfunnsmessig betydning og har stor kulturhistorisk verdi. Områdene er sårbare for utvikling som endrer definerte verdier.

Gult: Område med spor etter virksomheter som har hatt stor samfunnsmessig betydning og har stor historiefortellende verdi i dag. Området er sårbart for utvikling som endrer definert verdi.

Brunnt: Rester av eskeren gjennom elveflata. Eskeren har stor verdi som terrengformasjon og er sårbare for direkte inngrep.

Fiolett: Områder med samfunnsmessig betydning i dag, men hvor de kulturhistoriske sporene er gått tapt. Områdene er mindre sårbare og tåler endringer og inngrep.

Handlingsrom

Naturlandskapet

Landskapet sett fra nord-vest



En byutvikling i det markerte området berører ikke de prioriterte naturlandskapskvalitetene grusøra og restene av eskeren.

Kulturlandskapet

Landskapet sett fra øst



En tilpasset byutvikling i de markerte områdene opprettholder lesbarheten av kulturlandskapet.

Øragata med bebyggelse

Øragata sett fra sør-vest



En forlengelse av gateveggene langs Øragata er i samsvar med gatas historiske funksjon og status. Tiltak som reduserer barrierene i gatas endepunkter vil styrke lesbarheten. Fysiske forbindelser på tvers av barrierene vil gi Øragata og bebyggelsen tilbake lesbarhet og et stykke på vei status som del av Bergstadens hovedorganisering.



PILOTPROSJEKT MOSJØEN

Historie og bakgrunn

Mosjøen grodde fram som tettbebyggelse innerst i Vefsnfjorden ved munningen av Vefsna og Skjerva. Omkring år 1800 ble to handelssteder etablert, etter hvert ble dette også fast tingsted. Brygger, naust og små bolighus ble organisert langs elvebredden med en smal gate som forbindelse. I annen halvdel av 1800-tallet vokste byen for alvor. Gamle handelsprivilegier ble fjernet, og engelske interessenters oppkjøp av skogsområder i 1865 ble starten på 20 års "Klondyke" med tømmer- og trelasthandel. Nå oppsto behovet for en annen posisjon og styring for dette lille samfunnet. Mosjøen fikk bystatus i 1875, og sin første byplan i 1876.

Mosjøen overlevde krakket i trelastmarkedet i 1880-åra, og utviklet seg gradvis inn i det nye århundret. Jernbanen i 1940 og aluminiumsverket i 1956 førte med seg både endringer og ny vekst. I dag er Mosjøen et industri-, handels- og administrasjonssenter med 10000 innbyggere, og utgjør tyngdepunktet i Vefsn kommune med befolkning på 13200.



Lokale utfordringer

Et kjøpesenter i kanten av sentrum har vokst betydelig, og trukket til seg mye av handelen fra det gamle sentrum. Dette legger betydelig press på byen. Styrking av sentrumskvartalene og trafikk- og parkeringsløsninger er dermed store utfordringer for kommunen, som besluttet å starte en omfattende planprosess for å få bedre styringsverktøy. Dette var situasjonen da dialogen omkring SuHiTo-prosjektet startet. Vefsn kommunes deltakelse er således knyttet til arbeidet med ny kommunedelplan for

Mosjøen sentrum, og håndteringen av forholdet mellom endringskrefter og kulturhistoriske kvaliteter.

De første fasene – å definere tilnærming og prinsipper

Kommunen organiserte planarbeidet med en styringsgruppe og andre kontaktgrupper for å involvere de nødvendige parter og interesser. Deltakerne var politikere, næringsdrivende, utbyggere og beboerrepresentanter. Flere ulike tema og problemstillinger ble utredet som grunnlag for planforslag. Prosjektet SuHiTo er knyttet til kulturhistoriske kvaliteter, vi vil nevne to andre rapporter som har interesse i sammenhengen:

Stedsanalyse; landskapsarkitekt Jan I. Bjørgan har laget en analyse hovedsakelig basert på visuelle tilnærminger. Han beskriver homogene områder, kanter, landemerker og bevegelsesmønstre, inspirert av Kevin Lynch (Townscape). Områder av historisk interesse blir i denne sammenhengen bare vurdert estetisk, men omtales også da som identitetsbærende for byen, som attraktive områder. Denne områdevurderingen ble trukket inn i arbeidet med å definere verdifulle områder og toleranse for endringer.



Spørreundersøkelse: Inspirert av forskere fra universitetet i Oulu – som hadde presentert en spørreundersøkelse fra pilotprosjektet i Forssa – laget Vefsn kommune sin egen undersøkelse blant skoleungdom i alderen 16-19 år. De spurte om hva ungdommen mener er Mosjøens identitet, hvordan de bruker og trives i nærmiljøet sitt, steder

de følte seg utrygge og hvordan de oppfattet status ved å bo i et gammelt hus. Dette ga ny informasjon som planleggerne tidligere ikke var oppmerksomme på, blant annet om opplevelsen av byens kvaliteter, egenart el. a.

De innledende diskusjonene om kulturhistoriske kvaliteter viste mange mulige tilnærminger. Etter at de første skissene til kulturhistorisk stedsanalyse var lagt fram, ble to av forskerne bedt om å gjøre en studie av Mosjøen. De brukte elementer fra den foreslåtte analysemodellen, men supplerte med mer tradisjonelle beskrivelser og kart. I tillegg laget de en serie med fortellende beskrivelser basert på intervju med en begrenset gruppe informanter som beskrev hvordan de opplevde byen og hva som hadde gjort særlig inntrykk på dem.

Rapporten fra april 2004 beskriver hovedtrekkene i Mosjøens utvikling, slik de er lesbare i dag. Den gjør en vurdering av muligheter og trusler, og drøfter verdier og sårbarhet. Som konklusjon blir noen områder vurdert som særlig interessante og verdifulle:

- Sjøgata, byen før planen av 1876 basert på uformell planlegging
- Dolstad kirke med gravlund og omgivelser
- De synlige sporene etter sentrum slik det ble utviklet basert på 1876-planen
- De mer åpne boligområdene i østbyen, bygget opp i henhold til Sverre Pedersens planforslag fra 1924 inspirert av engelske hageby-idealer.

Kommunen har benyttet deler av materialet i planprosessen, særlig kapitlene om karaktertrekk, trusler, mulighe-

ter og særlig verdifulle områder, selv om dette ”har vært vanskelig å forholde seg til konkret i plan- og byggesaksarbeidet” (sitat Vefsn kommune, brev av 19.10.2005). Kapitlet om bygningsmessig utvikling er brukt i utvelgelse av bevaringsområder. Ellers inneholdt rapporten mye som i følge kommunen var kjent allerede, men de så det som nyttig å ha alt samlet i en rapport.







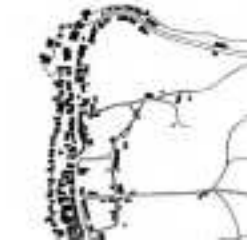


Neste fase – fra anbefalinger til beslutninger

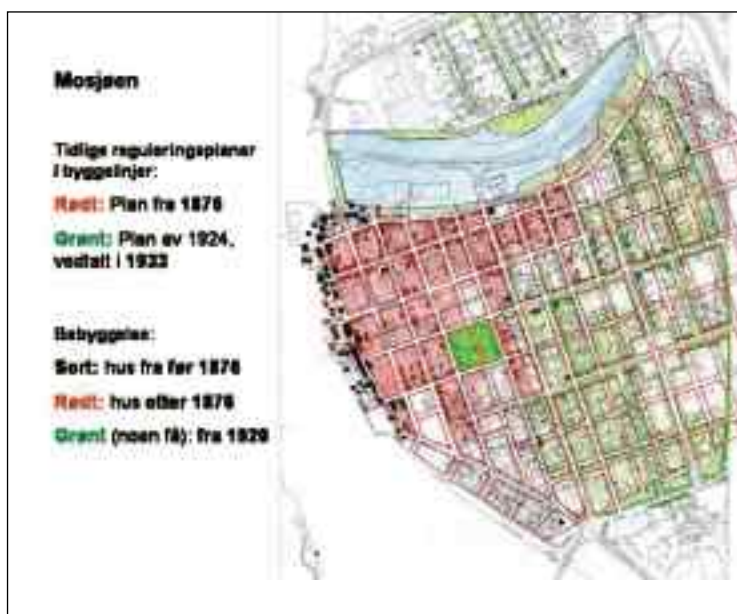
Med grunnlagsmateriale fra forskerne var utfordringen å konkretisere føringer for kommunedelplanen og å få disse innarbeidet i et planforslag. Kommunen - som ansvarlig planmyndighet og eier av planprosessen - fikk en mer sentral rolle i denne fasen av prosjektet. Riksantikvaren var med som samarbeidspartner og bidro med tilleggsutredning og konkretisering av innspill om kulturhistoriske verdier.

Trinn 1: Registrere og beskrive byens historie

Også for Mosjøen ble det laget en oversiktsmatrise, med beskrivelse av hvilke spor ulike prosesser og hendelser har satt på byens utvikling. De er sortert på fire nivå, fra det som angikk hele byen, via bydelsnivået, kvartal eller nabolag til bygninger og andre enkeltelement. I første omgang ble matrisen fylt ut med tekst, se tabellen over. I neste omgang erstattet vi teksten med *bilder* fra hovedepokene i byens utvikling, og supplerte med et kart som viste noen hovedperioder i utviklingen. Deretter snudde vi tidsrekkefølgen slik det er vist i DIVE, slik at starten blir dagen i dag. Derfra er informasjonen presentert som en gradvis avdekking av tidligere perioder.

	Forholdet landskap / tettbebyggelse	Hovedstruktur / infrastruktur	Bebyggelses- / eiendomsstruktur	Elementer i bebyggelsen
Jord-/sjøbruk og kirkeferder i Vefsn fra 1600- til midten av 1800-tallet	Bebyggelse ved utløpet av Vefsna (Flere gårder hadde sjøretter her i 1567)	Nergato oppstod trolig i denne perioden	Smale parseller, bygningssrekker med gavl mot elva	De eldste bryggene – ”gardsbryggene” – med utstyr til fiske og overnatting til kirkeferd. Sjøgt 45b, 37b, 23b, 25b m.fl.
Handelen konsentreres i Mosjøen 1800 – 1865		Sjøgata opparbeidet som gate (1862)	Byhus langs gata	Tidlige handelsbrygger, f.eks. Sjøgata 13a, Skjervgata 1b. Senere: 2 etg. hus med krambu eller verksted i 1. etg., bolig i 2. f.eks. Sjøgata 24
Revidert byplan 1922-24, Sverre Pedersen lager plan og blir involvert i byggesaker	Avgrensningen av tettstedet? Planen ift. landskapsrommet	Differensiering av gater og kvartalsmønstre med parkgater (Fearnleys gt., Håreks gt., Rådhusgt.) og enkelte større kvartal	Hagebyidealet slår gjennom, villapreget styrket	Prosjektert av Pedersen: Gml. brannstasjon. Omarbeidet av P.: Fearnleys gt. 19, Lagmannsgt. 20

Historisk matrise	Nivå 1 Makro	Nivå 2 Oversikt	Nivå 3 Lokal	Nivå 4 Detalj
1940 - 1924				
1900 - 1876				
1876 - 1800				



Trinn 2 Fokuserer på det som er relevant, - tolke det aktuelle materialet

Vi måtte ta en strategisk vurdering av hva som er de sentrale utfordringer i dagens situasjon for å finne hva i dette historiske materialet som er av spesiell interesse.

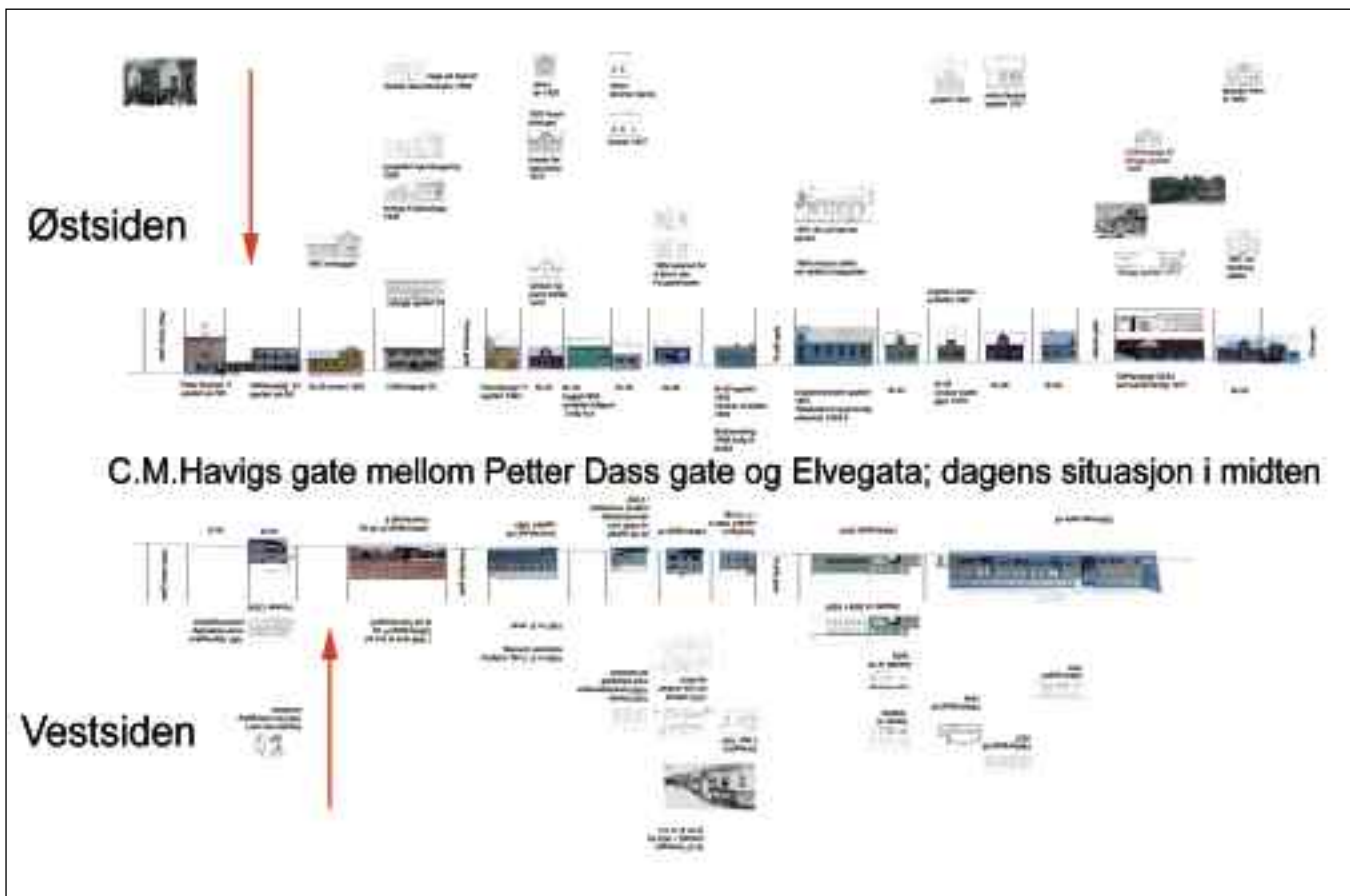
Kommunen anbefalte at vi så nærmere på sonen mellom det sterkt omformede sentrumsområdet i Strandgata og den boligdominerte kvadraturen øst for denne. Dette området er en overgangssone mellom de to hovedsonene og under størst endringspress. Her forventer kommunen mange endringssøknader, og det er viktig å ha en god beredskap for hvordan behandle disse.

Økt kunnskap om denne overgangssonen vil være av verdi *både* for hvordan en skal arbeide med å heve det arkitektoniske nivået i sentrumssonen Strandgata, og for hvordan en skal utforme retningslinjene for videre utvikling i kvadraturen i øst, hvor mye av den gamle bebyggelsen som fremdeles har beholdt sitt utgangspreg. En

god del av dette bygningsmiljøet er også representert i overgangssonen. En studie av nettopp denne ble derfor antatt å gi størst utbytte. Vi satte derfor fokus på dette nærmere bestemte ”punkt” i tidsmatrisen vår:

Vi søkte i kommunens byggesaksarkiv, Vefsn Museums fotoarkiv o.a. etter tegninger av hvordan bygningene i disse gateløpene tidligere hadde sett ut. Samspillet mellom bygningsrekkene på begge sider av gata danner byrommet.

Bildet illustrerer hvordan vi satte sammen tegningsmaterialet slik at gateløpets begge fasadesider kom med. For å klare dette på en måte hvor bygningene på begge sider av gateløpet fikk riktig posisjon i forhold til hverandre, måtte fasadeoppsettet på den ene siden monteres opp ned. Vi forsøkte å framstille materialet slik at vi både så den enkelte eiendoms utvikling og hele gateløpets. For å kunne framstille materialet mer lesbart for et nærstudium, satte vi deretter opp fasadesidene hver for seg,



se forrige side. Materialet var dessverre dårligere enn forventet. Den eldste delen måtte derfor utdypes med områdefoto/gateløpsbilder. Dette viser gateløpet som et samlet miljø slik det en gang var, like bra som en montasje.

Trinn 3: Foreta verdivurdering og gjøre tålegrensebetraktninger

Hensikten med undersøkelsen av disse gateløpene utvikling er å få fram en oversiktlig dokumentasjon av hva som har skjedd; hvordan gateløpene har sett ut til hvilken tid. Ønsket har vært at materialet skal danne grunnlaget for en drøfting av hva som er interessant ved gateløpene, - hvilke verdier mener vi at de har hatt og/eller har, og hva bør vi ta hensyn til/legge til grunn som verdifulle karakteristika når vi lager retningslinjer for den videre utvikling med nye planer og forvaltningsregler? Dette ble forutsatt å være utgangspunkt for en offentlig drøfting når planene ble lagt ut til høring. Drøftingen skulle gi grunnlag for en verdivurdering som så igjen skulle bli utgangspunktet for senere planforslag med tanke på å få et juridisk bindende styringsredskap.

Undersøkelser av overgangssonen og østbyen ble forsøkt relatert til de romlige nivåene i oversiktsmatriksen, med bakteppet som omfattet hele byen, via kvartalsstrukturen, mye på kvartalsform/kontur, og mest om fasadeliv og bygningsformer, - ned til de tidstypiske detaljene. Gjennomgangen tar med andre ord for seg de romlige nivåene som har verdier, definerer verdiene, gjør betraktninger om deres tålegrenser/sårbarhet i store trekk, og antyder handlingsrommet for videre forvaltning/utvikling. Dette skjedde gjennom orienteringer overfor politikere og befolkning med bruk av bilder og muntlige beskrivelser.

Hovedkonklusjonen i framleggelsene er at kvartalsstrukturen er av grunnleggende verdi. De stramme fasadelivene er de som gjør kvartalsstrukturen tydelig og sterkt dominerende bygningsform og felles dimensjoner følger opp og styrker helheten/stedets karakter. Summen av alt dette blir enkelhet og styrke i et helhetlig preg.

Kvartalsstrukturen, fasadelivene, bygningenes grunnformer og dimensjoner og fasadeutformingen er sentrale stikkord. Saltaksformen er en svært viktig fellesnevner, og bør være et krav ved videre utbygging. Innenfor de nevnte rammene kan handlingsrommet defineres.



Spesielt *en* karakteristisk bygningsform finner vi i temmelig stort omfang. Det er den halvannen etasjer store bygningen med stor ark som oppsto da det ble innført murtvang for toetasjer høye bygninger i 1904. ”Halvannenetasjeren” ble da det maksimale volumet for trebygninger. Disse svært karakteristiske bygningene ble oppført i et stort antall, - alle både like og forskjellige, - og mange står fremdeles og er i god forfatning. Det er viktig å ta vare på denne karakteristiske bygningsformen/karakteren og også dimensjonen når en bygger på og nær til denne typen hus, og sikre det nødvendige rom for dem når en fortetter i området. Hvor grensene går for hva formen og områdekarakteren kan tåle av endringer/hvilke løsninger som bør anbefales, ble anbefalt utredet nærmere gjennom en lokal prosess basert på resultatet av drøftingene i kommuneplanens høringsrunde av de hovedkarakteristika som er framlagt over.

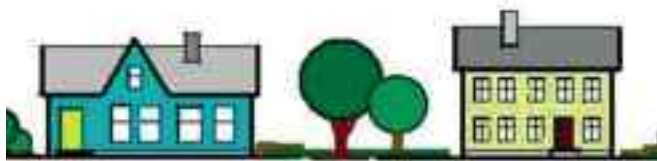
Oppgaven ble i første omgang å legge fram materialet med vekt på de fundamentale særtrekkene vi hadde beskrevet så langt, og forankre en god forståelse av dette i befolkningen.

Det bør utarbeides veiledere på det grunnlaget som så framkommer. I veilederne må det lages retningslinjer for hvordan man bygger på og mellom bygningene, - forholdet til gaterommet, kvartalet, gammel og ny arkitektur innenfor samme formramme osv. Retningslinjene bør belyses med lett forståelige illustrasjoner, beskrivelser og begrunnelser. Målgruppen er hele befolkningen, men først og fremst eiere, utbyggere, saksbehandlere og politikere.

Dette er systematikken i stoffet som er lagt fram for politikerne, om hvordan en bør arbeide underveis i planprosessen. Kommunen fulgte opp med informasjon på åpne møter for befolkningen og næringslivet.



Bygningsformer og tilleggsvolumer



Det gamle miljøet ...



... som endres kontinuerlig

Trinn 4: Aktivisere resultatet inn i de forestående plan- og utviklingsprosesser

På grunnlag av dette arbeidet laget Riksantikvaren på anmodning fra kommunen et notat som skulle inngå i kommunedelplanen for Mosjøen Sentrum, datert 31.mars 2005: "Mosjøen. Byens kulturhistoriske verdier og forvaltningen av disse." Notatet gjennomgår arbeidsmetodikken i analysemodellen tilpasset Mosjøens forhold, gir en oversikt over byens mest sentrale fysiske særtrekk; faktamateriale på oversiktsnivå og en nærstudie av bygningsmiljøet/endringsoversikten basert på gateløpsstudiene i den nevnte overgangssonen, Notatet ender opp i konklusjoner og anbefalinger vedrørende helheten i byen i forhold til landskapet omkring, og håndteringen av tre definerte historisk forskjellige hovedområder både i samspill og hver for seg.

- *Sjøgata* som det etablerte historiske "kjerneområde" med nasjonale verdier.
- *Hele området øst for Sjøgata* med sin klare og stramme kvartalsstruktur og de mange spesielt verdifulle hjørnegårdene.
- Den vidstrakte og sammensatte *kvadraturen øst for Strandgata*, hvor det er naturlig å inndele sonen i mindre lokale områder. Området har et stort og positivt potensial for å forsterke fine kvaliteter som vil berike hele byen.

Fortetting eller supplering av ny bebyggelse i kvadraturen bør skje med en viss varsomhet, der eksisterende kvaliteter i den eldre bebyggelsen bør slå an tonen. En veiledning i dette for huseierne bør også gi råd for å ivareta den karakteristiske halvannetasjes *byggningsformen* med stor ark. Også byens historiske alleer og gatebeplantning blir omtalt.

Notatet peker særlig på to hovedpunkter i hvordan arbeidet bør gå videre: Det ene er behovet for en overordnet visjon for byen, hvor de kulturhistoriske verdier er basale. Det andre er behovet for å utvikle et håndfast "verktøy" som sikrer en god forvaltning av de kulturhistoriske verdier både i detaljplaner, i arbeidsgrunnlaget for byggesaksbehandling og i forvaltning forøvrig. Konklusjonen er konkrete forslag til vedtak.

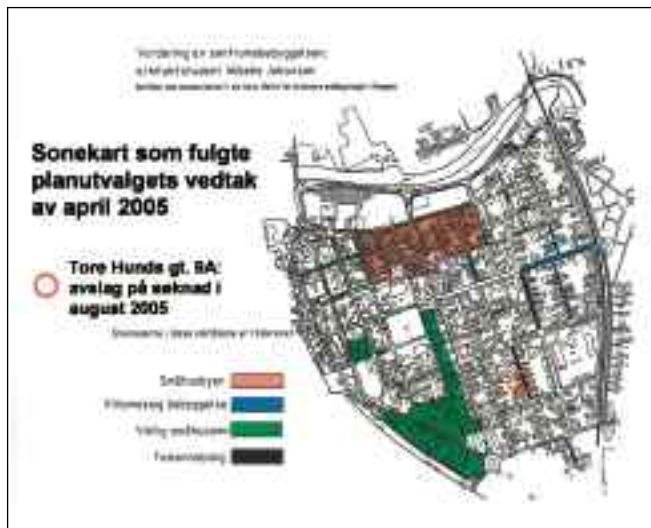
Prinsippvedtak i kommunen

Det faste utvalg for plansaker (DFUP) fattet den 19. april 2005 et enstemmig vedtak som langt på vei følger opp anbefalingene. Sammen draget i saken oppsummerer det slik: "Med bakgrunn i prosjektet Historiske byer fattes nå et prinsippvedtak for dette temaets innarbeiding i Delplan Mosjøen Sentrum. De kulturhistoriske plan- og bygningsverdier som er særpreg for Mosjøen bevares ved å opprettholde gateløp, byggehøyde, tetthet/ u-grad, byggelinje, fasadeliv og hjørnegårder som i dag. Samtidig opprettholdes Mosjøen som en lav trehusby."

Ved saken fulgte et kart datert april 2005 hvor noen soner i kvadraturen er markert som spesielt interessante. Innholdet i vedtaket i kommunen er i hovedtrekkene i godt samsvar med intensjonene i våre anbefalinger, men synes i stor grad knyttet til disse definerte sonene.

I kommunens vedtak sies at ved å holde fast på de kulturhistoriske verdier i visse soner, er det lettere å slippe løs utnyttelsesgrader osv. andre steder. Det er foreløpig uklart hva dette vil bety for utvikling av

byen som helhet. Kommunen sier også at det ikke er behov for å regulere ytterligere områder som bevaringsområder (Pbl. § 25.6), i strid med våre anbefalinger. I dag er Sjøgataområdet og omkring 40 bygninger utenom regulert slik.



Vedtaket var knyttet til utlegging av Kommunedelplan for Mosjøen sentrum til offentlig ettersyn. Etter høringen ble det bestemt at planarbeidet føres videre i 2006.

Prinsippene prøves i en enkeltsak

En søknad om byggetillatelse som avvek fra prinsippene førte til at disse raskt ble prøvd i praksis. I saksframstillingen er byggesøknaden sett sammen med prinsippvedtaket fra april, hvor det påpekes at søknaden ligger i et av de gateløp som oversiktskartet over prioriterte vernesoner angir som verneverdig mht. eksisterende byggelinjer/kvartalskontur. DFUP tok prinsippene på alvor, og avviste søknaden i et enstemmig vedtak den 9. august 2005. Begrunnelsen for vedtaket var at "tiltaket er i strid med reguleringsplanen og de retningslinjer for bevaring av historiske plan- og bygningsspor på byflata, vedtatt av DFUP i sitt møte 19. april 2005. Omsøkte tiltak anses å komme i strid med retningslinjene, når det gjelder forholdet til byggelinjen og bevaringen av fasadelivet mot gate."

En hovedutfordring videre

En hovedutfordring er etableringen av kjøpesentra i sentrumsrandsonen med større parkeringssoner og svekking av sentrumssonen i Strandgata. Denne sonen har et stort miljømessig potensial, men har i liten grad blitt utviklet etter at det nye torvet ble etablert. Det må utvikles en strategi for å styrke forretningssonen i Strandgata som attraktivt sentrum dersom den skal ha en framtid. Det er også her behov for stadig å påvirke holdninger og skape

aksept og eierskap til utviklingen av sentrum med basis i de kulturhistoriske verdier.

Gjennom en god analyse av verdiene, og deretter utvikling av redskaper for en god forvaltning vil slike prosesser kunne etableres som arbeidsmåte. Derved kan en sikre at kulturhistorien forblir en ressurs i den situasjon byen er i og i dens videre utvikling. Dette var Vefsn kommunes hensikt med å delta i SuHiTo-prosjektet.

Resultatene - noen hovedtrekk:

Enstemmige politiske vedtak både på prinsipper og i den konkrete byggesaken etterpå, må sees som tegn på interesse for byens kulturhistoriske særpreg og verdier i forbindelse med byens videre utvikling og ønske om oppfølging i forvaltningen.

De prosesser kommunen har kjørt for involvering av beboere og næringsdrivende sies å ha fungert svært godt og har skapt et meget positivt engasjement. Vi registrerer at prosjektet har bidratt til økt forståelse/erkjennelse i befolkningen for byens kulturhistoriske verdier, med generelt økt vedlikeholdslust i byen.

Mosjøen Næringsforening har gjennom sitt arrangementsselskap Generator avholdt en meget positiv sentrumskonferanse i april 2005. Med bakgrunn i denne er det igangsatt et eget sentrumsutviklingsprosjekt, hvor det å videreføre og styrke byens kulturhistoriske særpreg som ressurs for næringslivet står sentralt, både for handel og tjenestetilbud.

Næringsmiljøet sier de har en klar erkjennelse av at det i dag er en forutsetning for utvikling i et lokalsamfunn at det kan tilbys opplevelser som virker attraktive på kreative mennesker, og at det er kulturhistoriske verdier – bevisst brukt i formingen av byen – som vil kunne skape dette opplevelsesbildet. Her vil man arbeide nært sammen med kommunen.

Bevisstheten om at de kulturhistoriske verdier er en sentral ressurs i nærings- og miljøutviklingssammenheng, er ikke minst viktig i dagens store utfordring med etableringen av kjøpesentra i randsonen til sentrum. Uten motiltak vil dette lett føre til svekking av sentrumssonen i Strandgata, av livet og aktiviteten i det etablerte sentrumsområdet.

RESULTATER OG ANBEFALINGER

Kapitlet presenterer resultater i forhold til målene for prosjektet slik de var beskrevet ved starten i begynnelsen av 2003. Det vier særlig oppmerksomhet til utviklingen av kulturhistorisk stedsanalyse, som var en hovedsatsing i Norges del av prosjektet. Samtidig har vi trukket inn noen felleserfaringer vi deler med de andre deltakerlandene.

Overordnet policy - mål

- Integrere kulturminneverdier i lokalsamfunnenes bærekraftige utvikling og i deres policy.
- Utvikle kunnskap som kan bidra til en mer forutsigbar og profesjonell forvaltning av kulturhistoriske verdier i bymiljø, og gi grunnlag for å bruke disse verdiene aktivt i utviklingen av lokalsamfunnet.

Resultater

Både i Røros og i Mosjøen har prosjektet ført til at kulturminneverdier har blitt integrert i den helhetlige planleggingen på nye måter. For Røros sin del har lokalsamfunnet også fra før vært oppmerksom på kulturarven som attraksjon. Prosjektet har bidratt til å utvide diskusjonen, blant annet ved å gi nye innfallsvinkler til forståelse av kulturarven som grunnlag for stedets egenart. I Mosjøen uttaler lederen av det lokale næringssselskapet at bevisst forvaltning av kulturarven er et grunnlag for byens identitet, og en forutsetning for økonomisk framgang og vekst.

Næringsmiljøet i byen uttaler at i dag er det en forutsetning for utvikling i et lokalsamfunn at det kan tilbys opplevelser som virker attraktive på kreative mennesker. Det er kulturhistoriske verdier – bevisst brukt i formingen av byen – som vil kunne skape dette opplevelsesbildet.

Anbefalinger

Skal historiske byer få en bærekraftig utvikling, må denne ta utgangspunkt i policy og prinsipper som opprettholder og viderefører liv og aktivitet i byene. Livsvilkår endres stadig. Forvaltning og utvikling av byene må ta utgangspunkt både i dette og i de historiske ressursene for å skape den nødvendige utvikling, samtidig som man styrer endringsprosesser og tar vare på de elementer som bærer byens karakter og historie.

Alle initiativ skaper forventninger. Det er avgjørende at man sikrer ressurser til å følge opp utspill som blir sendt.

Bevaringspolitikk og -planer varer ikke evig. Det er like viktig å vedlikeholde bevissthet og holdninger som å vedlikeholde bygninger og anlegg.

Strategier - mål:

- Spesifikt for Norge: Modeller/strategier for utvikling av lokalsamfunnet med utgangspunkt i lokalt særpreg og kulturhistoriske verdier.

Resultater

Prosjektet viser at lokalt særpreg og kulturhistoriske verdier kan fungere effektivt som grunnlag for utviklingsstrategier. Forutsetningene er at attraksjonsverdier og handlingsrom blir synliggjort.

Anbefalinger

Det er viktig å legge opp strategier for å støtte og stimulere virksomhet som kan dra nytte av kulturarven. Strategiene må alltid ta utgangspunkt i den lokale situasjonen og bygge på en god forståelse av denne. Samtidig er det viktig å starte med å definere mål og mulige virkemidler, og bygge opp eller hente inn kompetansen som trengs for å følge opp dette, ikke bare tilpasse prosessen til noe man kan fra før.

Verktøy - mål

- Verktøy for beskrivelse og vurdering av kulturhistoriske og arkitektoniske verdier i omgivelsene.
- Verktøy for definering av disse verdienes sårbarhet, og klarere definering av hvilke endringer som er forenlige med fortsatt vern av de samme verdiene.

Resultater

Det viktigste produktet fra Norges arbeid i prosjektet er det nye analyseverktøyet for beskrivelse og vurdering av bymiljø utfra kulturhistorisk interesse – DIVE. Det er bygget opp som et fleksibelt verktøysett, som kan tilpasses omfanget og detaljeringsgraden av det man skal vurdere. Erfaringene fra prosjektet viser nettopp at Røros og Mosjøen har benyttet større og mindre deler av verktøysettet og illustrert og beskrevet på ulike

måter, utfra hva hver av byene hadde av problemstillinger og ressurser. Kommunene melder i begge tilfeller at analysene har vært nyttige redskaper til å skape ny forståelse av sammenhenger, og av hva kulturmiljøet betyr for byene. Selv om erfaringen er begrenset, anser vi produktet som et nyttig grunnlag å bygge videre på.

I tillegg til resultatbeskrivelsene i denne rapporten gir Riksantikvaren derfor ut et eget veiledningsark om DIVE, til samlepermen med Riksantikvarens informasjonsblad. Veiledningsarket følger denne rapporten som vedlegg, og blir publisert på Internett.

Pilotprosjektene i Norge, Sverige og Finland viser alle at kartlegging og planlegging fungerer som læreprosesser. Ellers vil vi særlig framheve opplæringsprogrammet for lokale arkitekter på Røros. Det fungerte som læring og utvikling for alle parter, både de som drev programmet og de som skulle delta for å lære.

Anbefalinger

Analyser og registreringer er nyttige – ikke bare for å beskrive de fysiske omgivelsene, men også for å forstå betydningen av disse, og de sosiale og kulturelle sammenhengene de hører til. Det er viktig å finne passende verktøy for alle trinn i prosessen – organiseringen, beskrivelsen, fortolkningen, verdivurderingen og iverksettingen – både kortsiktig og langsiktig. Prosjektresultatene tyder på at DIVE kan bidra til en god systematisering av de ulike trinnene i arbeidet. Det er like viktig å sikre at registreringer og analyser dekker alle nivå av oversikt og detaljering som er nødvendig for oppgaven. Husk også å undersøke hva som finnes av sammenhenger mellom ulike nivå. Brukes DIVE som verktøy er nettopp valg av detaljerings- og oversiktsnivåer en viktig del av arbeidet. Registrering, analyse og verdivurdering har alltid et element av tolkning i seg. Det er viktig at dette synliggjøres både underveis i prosessen og i formidling av resultatene.

God forvaltning av byenes kulturarv krever at hensynet til denne innarbeides på alle nivå av plan- og byggesakshåndtering:

- I kommuneplaner og –delplaner, som del av visjoner og mål, som grunnlag for utvikling av lokal identitet og med klare overordnede rammer for forvaltning.

- I reguleringsplaner, med gode beskrivelser av mål, og klar og spesifikk definering av de kulturhistoriske verdiene.
- I byggesaksbehandling, gjennom god forståelse av kulturmiljø og kulturhistoriske verdier som grunnlag for å vurdere fellesskapets og privates interesser.

Prosess - mål

- Samarbeid på tvers av sektorgrenser.
- Fremme utvikling av gode eksempler på demokratisk medvirkning fra lokalsamfunnet i planprosesser.

Resultater

Begge pilotprosjektene har inneholdt tiltak for å få i gang samarbeid på tvers av sektorer – mellom offentlig og privat, og mellom ulike offentlige aktører. Demokratisk medvirkning generelt har vært håndtert på flere måter. Media og åpne møter ble brukt av begge kommuner, og møtene har samlet god deltakelse og gitt rom for aktiv diskusjon. Vefsn etablerte styrings- og referansegrupper der ulike interesser møttes. På Røros har den etablerte politiske strukturen vært brukt. For Mosjøen vil vi peke på det bedrete samarbeidet mellom kommune og næringsliv.

Anbefalinger

God kommunikasjon forutsetter tillit mellom partene, og denne må skapes fra starten av en prosess. Det krever åpenhet, og kanskje enda mer at man er troverdig og gjør det man sier. Presis formulering av problemer og mål er en viktig nøkkelfaktor. Det krever at man involverer de partene som faktisk er berørt. Å jobbe nedenfra og opp er en god måte å bygge oppslutning på. Spørreundersøkelser kan være et nyttig supplement til de mer tradisjonelle arbeidsmåtene blant planleggere og kulturminneforvaltere. Det er viktig å sikre at undersøkelser kan si hvorfor, og ikke bare hva. Selv de sterkeste juridiske verktøy trenger støtte i opinionen. Arbeidet med bevaringsplaner og forvaltning av kulturarv må omfatte tiltak for å sikre en slik støtte. Tydelighet på mål og forventninger er nødvendig, og forståelse av felles mål og forventninger er en forutsetning om man skal skape resultater og ikke konflikter.

VIDERE UTFORDRINGER OG TANKER OM OPPFØLGING

Oppsummeringen i dette avsnittet beskriver områder der vi fortsatt ser behov for å styrke erfaringsgrunnlaget og/eller utvikle bedre praksis, verktøy og metodikk. Oppsummeringen er ikke satt opp i noen prioritert rekkefølge. Vi vet heller ikke i skrivende stund hvor mye av dette som kan følges opp av Riksantikvaren. Samtidig vil vi minne om at her kan mange miljø bidra med erfaringer og læring. Noe av det viktigste vi lærte av tre års prosjektarbeid var betydningen av å dele kunnskap med hverandre.

Prosjektet har nådd mange av målene vi satte i 2002, i den forstand at vi nå kan presentere verktøy som håndterer kulturhistoriske stedsanalyser mer systematisk. Erfaringen med bruk av verktøyet er foreløpig begrenset. Vi ser at utprøving i flere prosjekter vil kunne gi supplerende erfaring som kan styrke grunnlaget for prosessveiledning.

Et tema er mindre bearbeidet enn vi satte som mål: Vurderinger av sårbarhet for endring. Vår første utgave av DIVE-veileder vil inneholde noen råd om slike vurderinger, men vi ser at her er det behov for å gå lengre i utviklingsarbeidet enn vi klarte i SuHiTo.

Underveis i prosjektet kom det forslag om å utvikle DIVE som analyse- og presentasjonsverktøy på web. En enkel demo-versjon ble produsert i samarbeid mellom SINTEF/NTNU og firmaet Programbyggerne AS. Riksantikvaren ser muligheten til å gjøre vurderinger og diskusjoner om bymiljø lettere tilgjengelig via Internett, og undersøker muligheten for å utvikle web-verktøy.

Med bedre forvaltningsverktøy som resultat, vil et naturlig neste trinn være å arbeide for at slike verktøy skal tas i aktiv bruk i lokal planlegging og forvaltning. Formidling av resultater og samarbeid om praktiske forvaltningsmodeller er derfor et svært aktuelt tema å gå videre på.

Der vi fikk problemer i prosjektet var det ofte knyttet til kommunikasjonen mellom partene. Dette har vært drøftet med mange partnere, og konklusjonen er at startfasen er viktig for å bygge grunnlag for god kommunikasjon og samforståelse. Praktiske grep for å oppnå dette er således også et oppfølgingstema.

Delrapporter

Sustainable Historic Towns – final report. National Board of Antiquities, Helsinki 2006

Forstudie v/SINTEF, NTNU og NIKU, 2003

”Developing a tool for assessing value, vulnerability and limits of change.” Dag Kittang (SINTEF/NTNU), Trondheim 2004

”Visualizing heritage qualities in modern towns - example Mosjøen.” Grete Swensen, ethnologist, NIKU, Oslo 2004

”Videre arbeid med modellen. Sårbarhetsanalyse...” Notat, Eir Grytli, Dag Kittang 28.04.04

Rapport fra Øra-prosjektet, Røros (kommer 2006)

”Stedsanalyse Mosjøen”, datert 01.06.04. Jan Inge Bjørgan

”Diskusjonsnotat Pilotbyen Mosjøen”, april -04, Dag Nilsen og Grete Swensen.

”Kort bakgrunnsversikt over bymiljøvern i Mosjøen”; Notat fra Dag Nilsen

datert 04.07.03, med tilhørende udatert kart over hovedperiodene i byens utvikling

Se også rapporter på web:

<http://www.nba.fi/en/sustainablehistorictowns>

<http://www.riksantikvaren.no/tettsted/>

<http://www.roros.kommune.no>

Særskilt bilag: Løsblad med veiledning om kulturhistorisk stedsanalyse

Deltakere og organisering av prosjektet

Norge

Riksantikvaren

Nasjonal koordinator: Seksjonssjef Gisle Erlien

Medarbeidere: Seniorrådgivere Dag Reinart og John Bjørn Koksvik

Røros kommune

Kontaktpersoner: Kulturminneforvalter Torbjørn Eggen, kommuneplanlegger Magne Fjæran

Vefsn kommune

Kontaktpersoner: Jim Nerdal (Mosjøen og omegn næringssselskap), bygnings- og reguleringsjef Svein Davidsen, planlegger Tone Larsen

SINTEF Arkitektur og byggteknikk

Kontaktperson: Seniorforsker Dag Kittang

NTNU Trondheim

Kontaktpersoner: Professor Eir Grytli, førsteamanuensis Dag Nilsen

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Kontaktperson: Forsker Grete Swensen

Deltakere i Øra-prosjektet

(prosjektgruppa for analysefasen)

Røros kommune (prosjekteier): v/ Magne Fjæran og Torbjørn Eggen

Lokale arkitekter (arbeidsgruppe): v/hf arkitekter

Røros, Fredrik Prøsch (som også har produsert analyserapporten), v/Arkitektene Berg og Østvang AS,

Os, Birgit Wikan Berg og Tor Østvang, og v/Feste

Tynset AS, Landskapsarkitekter, Helge Bakke.

Riksantikvaren (prosessledelse): v/Dag Arne Reinart

Referansegruppe for Norge:

Hans Jacob Roald (sivilarkitekt, Bergen) Hilde Haslum

(AHO), Ann-Mari Westerlind (Riksantikvarieämbetet,

Sverige), Jan Petter Blom (Universitetet i Bergen),

Einar Bowitz (ECON)

Internasjonalt

Hovedansvarlig (Lead partner) for Sustainable Historic

Towns: Museiverket (National Board of Antiquities),

Finland, v/Margaretha Ehrström

Styringsgruppe: Margaretha Ehrström, Marianne

Lehtimäki (Museiverket), Ann-Mari Westerlind

(Riksantikvarieämbetet), Gisle Erlien (Riksantikvaren)

Foto og andre illustrasjoner

Helge Bakke

Ole Jørgen Kjellmark

Fredrik Prøsch

Dag Reinart

Sverre Ødegaard

Røros kommune

Røros Museum

Vefsn kommune

Bjørnar Ingulfsen

Dag Nilsen

John Bjørn Koksvik

Riksantikvaren





Riksantikvaren
Postboks 8196 Dep, 0034 Oslo
Besøksadresse: Dronningens gate 13
Tlf. 22 94 04 00 Faks 22 94 04 04
e-post: riksantikvaren@ra.no
Internett: www.riksantikvaren.no